

Klemens kro midt i min hjemstavn

Af Jens Riis Jørgensen

Da Hjemstavnsforeningernes redaktør spurgte, om jeg ville fortælle noget om Klemens Kro til bladet, sagde jeg ja, for kroen er et interessant samlingssted i min hjemstavn Klemensker og Rø. Alle kender Klemens Kro på forskellige måder, og en del kender til kroens historie. Der har dog manglet oplysninger om dens udvikling og betydning fra slutningen af 1700-årene til et stykke ind i 1800-årene, så den periode vil jeg fokusere på her. Klemens Kro er den sidst bevarede af sin slags på Bornholm med sin flotte beliggenhed ved kirken og landevejen. En landevejskro, der også har været brug for ved samvær efter begravelser og ved herredskompagniets øvelser på pladsen øst for kirken. Klemensker sogn har haft et krohus liggende centralt placeret på dette sted gennem århundreder, og betegnelsen kro hænger ved den dag i dag, selv om ejerne i

Takket være et par energiske unge mennesker er Klemens Kro igen kommet til ære og værdighed. Arkitekt og historiker Jens Riis Jørgensen skriver her om kroens historie, som han har et særligt forhold til.

1860'erne indrettede gæstgiveri i stuehuset med den hidtidige kro og umiddelbart efter opførte en endnu bevaret vestfløj med forsamlingsaal. På samme måde fortsatte krobetegnelsen efter 1907, til trods for at man erstattede den gamle gæstgiveri- og krobygning med den nuværende karakteristiske hotelbygning i to etager, der siden har været ansigtet på Klemens Kro, som vi oplever set mod syd i lande-

vejskurven mod Nyker-Rønne og i modsatte side fra nordvest ved landevejssvinget mod Hasle over for kirkegårdsmuren.

Inden opførelsen af hotelbygningen i to etager i 1907 havde Klemens Kro bevaret en del af en gammel bindingsværkslænge, som lå på samme plads langs landevejen. På et fotografi kan vi se en del af denne stuelænge, som vurderet ud fra byggemåden var opført i sidste del af 1700-tallet, hvor man bevidst har placeret bygningen efter vejen.

Dette stuehus med gavle i nord og syd har afløst et ældre, der ses på Hammers kort fra omkring 1746 liggende på skråningen med gavle i øst og vest efter gammel skik, mens det nye stuehus er indtegnet på matrikelkortet fra 1817. Det udgjorde 8 fag ved den første brandforsikring i 1834 for ejeren Hans Olsen Alling. For at finde tidligere ejere, må oplysninger fra skødeprotokoller, folketællinger, brandforsikringer og skifter støttes med opslag i kirkebøgerne.

Da præstegården brændte den 24. september 1887, blev de ældste kirkebøger desværre luerne bytte, så vi har ikke ældre kirkebogsoplysninger end fra år 1800. Men takket være bonden Morten Pedersen på 9. vornedegård Aagård har vi nogle dagbogsnotater, som fortæller om en af hans bekendte, nemlig kromanden Ole Rasmussen, og om denne kromands datters bryllup i Clemens Kirke den 16. februar 1791. Pastor Gielstrup fra Rø forestod da vielsen af Giertrud Marie Olsdatter og hendes trolovede Peter Petersen Lind. Ved folketællingen den 1. juli 1787

Rasmus og Linette Lintrup overtog Klemens Kro den 1. januar 2021, og siden er kroen blevet totalrenoveret. Linette Lintrups bedsteforældre ejede på et tidspunkt kroen.

Historien om Klemens Kro omfatter mange ejere og mange ombygninger. De to etager blev opført i 1907. Foto fra Klemensker Lokalkiv.

boede Ole Rasmussen her som husmand på 10. vornedegård Bjørnegårds grund og var desuden "ved Herreds Comp.". Han var 75 år gammel og gift med Giertrud Michelsdatter på 58 år. Giertrud Michelsdatter og Ole Rasmussen har derfor holdt bryllup i deres krostue ved kirken den 16. februar 1791 for deres hjemmeboende datter Giertrud Marie og for deres svigersøn, der boede på præstegården, hvor han var informator hos provst Jørgen Koefoed, som arbejdede for oprettelsen af en skole. Giertrud Marie døde imidlertid året efter og blev begravet 15. februar 1792, skrev Morten Pedersen.

Øffrøl i kroen

Det betød gravøl, "øffrøl", i kroen. Hun efterlod en lille søn, og hendes mand Peter Lind ser vi derefter i 1792 som skoleholder i Rønne. I 1793 blev han skoleholder i Svaneke, hvor han var gift med Anne Cathrine, hans første kones søster, som skænkede ham flere børn. Peter Petersen Lind (f. 1768 i København, død Svaneke 1821) fik år 1800 kaldet som "Sognedegn til Svaneke og Ibs Menigheder". I Klemensker døde kromand Ole Rasmussen samme år 89 år gammel i sit kro-

hus ved kirken. Han blev begravet 30. november 1800 på den første søndag i Advent, skrev Morten Pedersen. Endnu engang måtte der skænkes gravøl i krostuen.

Enken Giertrud Michelsdatter havde forinden overdraget kroen til Ole Jørgensen Sonne, en søn af herredskompagniets fænik, sandemand Jørgen Jørgensen Sonne på nabogården Bjørnegård. Ole Jørgensen Sonne var da invalideret (gebrækkelig) ifølge folketællingen i 1801. Kroholdet blev for en stor del varetaget af konen. Ole Jørgensen Sonne (1778-1863) var blevet gift den 7. juni 1800 med Anne Kirstine Espersdatter (1779-1803). Efter højtiden i kirken kan de have holdt bryllup i kroen, hvis ikke det blev holdt hos hendes forældre i Nyker. Det blev dog til øffrøl (gravøl) i 1803, hvor også hun døde ganske ung.

Herredskompagniet og kroen

Ejendommen med kroen var i slutningen af 1802 blevet overtaget af Ole Jørgensen Sonnes søster Karen Kirstine Jørgensdatter Sonne (1780-1865) og hendes mand, fætteren Hans Andersen

(1780-1858), der var søn af herredskompagniets tambour Anders Jensen på 60. selvejergård Møllegård. Herredskompagniet har haft brug for kroen og vise versa. Hans Andersen var selv dragon ved herredskompagniet. Karen Kirstine Jørgensdatter Sonne og Hans Andersen var blevet forlovede den 2. december 1802, og der blev holdt bryllup den 27. december 1802.

Sikker dokumentation

"Hans Andersen ved Kirken" fik herefter en datter Kirstine Marie Hansdatter døbt den 24. søndag efter trinitatis i 1803, altså den 20. november, fortæller kirkebogen, og ved næste datter Karen Margrethes dåb den 26. februar 1806 nævner kirkebogen om barnets far: "Hans Andersen, Kromand ved Kirken boende". Hermed får vi en sikker dokumentation for, at rækken af de ovenfor nævnte kromænd boede på denne ejendom.

Hans Andersen og Karen Kirstine Jørgensdatter klarede sig godt på kroen, som de solgte i 1811 til Niels Mortensen, der var søn

Fortsættes næste side

af den omtalte dagbogsskriver Morten Pedersen på Aagård i nabolaget.

I stedet kunne de i 1811 købe 55. selvejergård Risbygård og blive nærmeste naboer til 56. selvejergård Risbygård, hvor Rasmus Clausen i 1798 var blevet gift med Hans Andersens ældste søster Karen Kirstine Andersdatter. Deres søn Peder Rasmussen (1799-1864) fra 56. sg. giftede sig som voksen med sin kusine på 55. sg. Kirstine Marie Hansdatter, som blev født i krohuset 1803 og døde i 1881.

(Min far overtog hendes og Peder Rasmussens gravsted ud for kirketårnet, ved siden af sin mors sted, hvor hun havde opbevaret disse hendes oldeforældres gravsten fra 1864. I dag er de kulturminder).

Tipoldefar overtog gård

Deres søn Hans Pedersen Riis (min tipoldefar) overtog gården efter sine morforældre Hans Andersen og Karen Kirstine Jørgensdatter i 1854, hvor der i øvrigt fulgte formue med til at forsørge deres fire da voksne men svage-lige børn (de fire yngste af deres syv børn var mere eller mindre fysisk handikappede, hvilket ikke udelukkede deres deltagelse i landbruget, har oldemor Dortha Riis fortalt).

Kromand Niels Mortensen var i 1811 blevet gift med enken Anne Elisabeth Larsdatter. De drev husmandsstedet og kroen frem til 1821, hvor de overtog 8. vor-nedegård Kyssegård i nabolaget. Kroen overdrog de til Bendt Rasmussen, der 29. november 1821 giftede sig med Niels Mortensens søster Marie Caroline Mortensdatter. V

ed vielsen står Bendt Rasmus-sen i kirkebogen som "Eier og Beboer af Huset ved Kirken". Bendt Rasmussen var søn af Hans Andersens svoger Rasmus Clausen på 56. sg. Risbygård, så kroen var igen i familien. Omkring 1831 blev kroen overtaget

Kroen og kirken har gennem flere hundrede år været centrale elementer i Klemensker. Efter brylluppet gik man ofte til fest på kroen, og efter begravelsen blev der drukket gravøl i krostuen.

af Bendt Rasmussens lillesøster Ane Margrethe Rasmusdatter og hendes mand Hans Olsen Alling. Hun blev også kaldt Riis i lighed med hendes onkel Hans Andersens børn i Risby.

Ane og Hans Alling boede her ved folketællingen i 1834 og var blev gift den 26. februar 1831, hvor Hans Alling logerede hos hendes bror Bendt Rasmussen "i Kroen".

Smedje ved kroen

Hans Alling kom fra Allinge, hvor han var uddannet som smed, og han havde da også en smedje ved kroen, indtil de i 1837 i lighed med deres forgængere blev gårdejere. I 1837 købte de således 32. selvejergård Kofoedgård. Det viser, at kroen ikke var uden betydning for både dem, som drev den, og for sognets beboere, som har gjort brug af den.

Jens Mortensen og hans kone Karen Kirstine Espersdatter blev fra 1837 de nye kroholdere. Skødet fra Alling fik de først den 10. februar 1841. Ved skøde af 2. oktober 1847 videresolgte Jens Mortensen "Kroehuset" til tømmemand og hjulmand Jens Olsen Falck og hans kone Inger Kirstine Ipsen (Jeppesdatter). De

mageskiftede så den 14. juli 1855 med Andreas Christian Rømer (1809-1868). Rømer blev her ganske kort, idet han 7. november 1857 gav skøde på "Kroehuset" til Anders Jensen Rasch. Christian Rømer var blevet enkemand og startede herefter sammen med sin datter et værts-hus i Langebjergvej 2 i Sandvig (Se "Huse i Sandvig gennem 200 år"). I takt med samfærdslens til-tag, øgedes kravene i forbindelse med ophold på kroen, som måtte udvikle sig og følge med.

Snedkermester Fallentin Hansen i Hasle og hans kone Kirstine Margrethe overtog ved skøde af 21. februar 1859 kroen i Klemensker. De byggede en del om. Amtet købte de to nordligste fag til nedrivning, for at give plads til vejen til Hasle. Hidtil havde vejen til Hasle gået mellem kirken og præstegården.

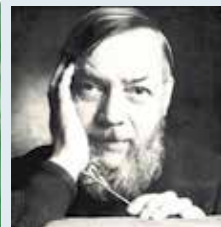
Populær kromand i 32 år

Fallentin Hansen åbnede derefter en købmandsbutik i tilknytning til kroen, som han og konen drev frem til 1870. De næste fem år lejede de den ud. I 1875 blev Klemens Kro købt af Mathias Anton Due, som blev en populær kromand frem til 1907. Forsamlings-salen blev omdrejnings-

punktet i hans lange periode. Her samledes sognerådet, som han en årrække selv tog del i. Valghandlingerne foregik her efter ny lov i 1855 om sogneforstanderskaber, som blev videreført af sognerådet ved lov af 1868, hvor præsten blandt andet ikke længe var født medlem. Kimen blev lagt til demokrati, hvor man gennem politiske bevægelser øvede indflydelse.

Kvinderne måtte dog vente til et stykke efter systemskiftet i 1901 med at få stemmeret til sognerådet. Først fra 1. januar 1909 blev kvinder valgbare til sognerådet, som de da havde stemmeret til, seks år før stemmeretten til folketinget.

De to sandemænd valgt for henholdsvis nordre og søndre distrikt deltog i sognerådets møder. I 1888 blev andelsforetagendet Bjørnedal Mejeri startet af blandt andre kromand Hans Andersens oldebarn Hans Peter Riis (1860-1916). Han var også med til at starte Brugforeningen, hvor han nogle år var formand. Hans Peter Riis sad i bestyrelserne for mejeriet, tyreforeningen og kontrolforeningen, blev beskikket som lægdsmand for Clemens nordre Del og fra 1910 beskikket som sandemand i samme nordre distrikt i Klemensker. Det blev til mange møder, og mange blev holdt på Klemens Kro. Afgørende møder om udviklingen af arbejdspladser og en stationsby i sognet. Kromand fra 1907 til 1915 var Markus Peter Schou, som kombinerede kroen med turisthotel, hvor beliggenheden endnu engang var vigtig. Ved hans pludselige død fortsatte datteren Aldrida Schou den ærefulde indsats med at drive kroen, hvor man holdt fester og drak gravøl, som man havde gjort det gennem de omtalte forudgående over hundrede år, og sådan fulgte kroen også vedblivende med udviklingen de efterfølgende hundrede år frem til i dag, hvor den nyligt har fået en chance igen.

Bogen udgives af forlaget: Hakon Holm Publishing. 352 sider med over 250 klip og tegninger. Pris: 450 kr. Bogen sælges via landets boghandlere og via: www.hakon-holm.dk/shop

Ny bog om Sabber

Den 17. november udkom "Sabber – en original papirklipper". En biografi og kunstbog om Jens Jakob Sabber Jensen (1938-2005), skrevet af Brian Christensen.

I en pressemeddelelse om bogen hedder det bl.a. om Sabber: "Han talte nærmest som man gjorde i 1950'erne, og gik lige sådan klædt. Han var et omvandrende leksikon, og reolerne med bøger opretholdt nærmest også hans lille afsidesliggende husmandssted fra en sammenstyrtning. Indenfor gik hans 17 katte, høns og to påfugle frit rundt, men på skrivebordet lå hans operationssakse sirligt klar til næste papirklip.

"Sabber – en original papirklipper" fortæller for første gang historien om denne usædvanlige person, som kom fra et fint borgerligt landsretssagfører-hjem i Birkerød, der blev ramt af en skandale.

Den sårbare dreng slap for skolegang, mens papirklipperiet greb om sig – og førte til Sabbers første sæson i Tivoli som papirklipper. Siden fulgte en kamp for at overleve af sin kunst – og den kamp førte ham til Bornholm, hvor alle kendte ham i 1980'erne og 1990'erne. Især folkesagn og klip om de underjordiske trolde fyldte meget.

Samtidig udstillede Sabber i både Danmark, Norge, Rusland, Tyskland, Schweiz og Litauen, og nåede sit højdepunkt i Rom – side om side med H.C. Andersen."

Ejnar Stig Askgaard, Ph.d., seniorforsker og museumsinspektør ved H.C. Andersens Hus, giver i bogen sin faglige vurdering af Sabbers kunstneriske værker. Derudover bidrager 60 kunstnerkolleger, venner og familie også med minder, som både er farverige, mørke og fascinerende, som den original Sabber var.